

Miks maanimed muutuvad?

Peeter Päll

eesti keele instituudi peakeelekorraldaja

2018. aasta aprillis tuli teade, et Aafrika riigi Svaasimaa nime tahetakse muuta eSwatiniks. Svaasimaa kuningas tõi üheks põhjuseks, et *Swaziland* (Svaasimaa ingliskeelne nimi) läheb sassi Šveitsi ingliskeelse nimega *Switzerland*. Ent tähtsaks põhjuseks oli tema arvates ka asjaolu, et Svaasimaa iseseisvus sai 50-aastaseks ja selle sümboolseks tähistamiseks sobis maanime muuta¹.

Maanime muutmine on enamasti suure sümboolse sisuga akt, millega tahetakse rõhutada oma (muutunud) identiteeti ja saata maailmale sõnum. Ent enne, kui vaadelda põhjusi, tuleks eristada kõigepealt kolme maanime muutumise tüüpi, nii nagu need eesti keeles ette tulevad.

Esimene on puhtalt Eesti-sisene asi: maanime kirjavilti eesti keeles muudetakse. Väliskohanime kirjutamise põhimõtted on aegade jooksul muutunud ja sellele vastavalt on järgitud kas enam eesti kirjaviisi põhimõtteid (Honduuras, Keenia, Liihtenštein) või püütud järgida lähtekeelseid kujusid (Honduras, Kenya, Liechtenstein). Kui 1950. aastatel domineeris esimene suund, siis 1980. aastatest alates on enam soovitatud lähtekeele kirjavilte, välistamata mõnikord tagasipöördumist esimese suuna juurde, kui tegelik keelekasutus seda eelistab (nagu Kenya asemel Keenia nime esikohale panek 2013. aastal).

Teised kaks maanime muutumise tüüpi on rahvusvahelised, st nimi muutub enamiku keelte jaoks. Siinkohal on aga oluline teadvustada, et ühe tüübi puhul kohalik nimi ise ei muutu, teise puhul muutub ka see.

Svaasimaa muutumine eSwatiniks on esimest tüüpi muutus, nimetagem seda **endonüümi rahvusvahelistamiseks**². eSwatini (rahvusvaheliselt

¹ Emakeele seltsi keeleteoimkond soovib eesti keeles põhinimeks jätta siiski Svaasimaa.

² Endonüüm on kohanimi kohalikus keeles, nt Poola pealinna poolakeelne nimi *Warszawa*. Selle vastandtermin on eksonüüm, nt Poola pealinna eestikeelne eksonüüm on *Varssavi*.

on enam hakatud kasutama kirjapildimugandust Eswatini) on maa nimi swaasi keeles, mis pärineb XIX sajandil valitsenud kuningas Mswati II nimest, *e-* selles nimes on maanime prefiks (eesliide).

Esimesi sellelaadseid muutusi oli 1930. aastatel Siiami nimetamine Taiks (tai *Prathet Thai*, *prathet* tähendab maad) ja Pärsia asendamine Iraaniga. Pärast teist maailmasõda on paljud maad iseseisvudes tahtnud rõhutada oma uut identiteeti just sel teel, et on oma kohaliku nime muutnud rahvusvaheliselt kasutatavaks. Briti koloonia Betšuaanamaa (ingl *Bechuanaland*) võttis iseseisvudes 1966. aastal kasutusele tsvana keele kirjaviisile vastava nime Botswana, endised Nõukogude liiduvabariigid Kirgiisia ja Moldaavia soovisid 1991. aastal, et neid nimetataks vastavalt kirgiisi (Kõrgõzstan) ja moldova³ (Moldova) keele päraselt. Tseilon iseseisvus küll juba 1948. aastal, ent 1972. aastal otsustas, et maa rahvusvaheliseks nimeks saab Sri Lanka. Nimi on pärit maa enamurahva singalite keelest (algne nimi *Lankā(va)* 'saar, maa'), millele on lisatud pühadust ja õnnistatust märkiv sanskritipärane tiitel *śrī*.

Üsna omapärane on Birma nime muutmise Myanmariks 1989. aastal sõjaväelise hunta valitsemise ajal. Tegemist on nimelt ühe ja sama nimega vastavalt birma kõnekeeles (umbkaudses häälduses *bōmaa*, vrd inglise nimi *Burma*, mida hääldatakse *bööma*) ja ametlikus kirjakeeles (umbkaudses häälduses *mjōmaa*, täht-tähelt transkribeerides *Myanma*, *r* nime lõpus märgib lihtsalt *a* pikka hääldust). Et Birma oli autoritaarne riik, siis kujunes välja olukord, kus demokraatlik opositsioon ja rahvusvaheline meedia eelistas Birma (ingl *Burma*) nime, pidades Myanmarit nime hunta sümboliks. Birma riigi demokratiseerudes on hakatud ka Myanmarit nime rahvusvaheliselt enam kasutama, Eestis tunnustati see põhinimeks 2015. aastal (ent ka Birma on endiselt sobilik variant).

Poliitiline taust on sekkunud nimevalikusse muudelgi juhtudel. Kui Kambodžas tulid 1975. aastal võimule punakhmeerid, siis muutsid nad rahvusvahelise nime Kampucheaks, mis on maa khmeerikeelne nimi. Punakhmeeride korraldatud genotsiid muutis selle nimekuju üsna kuri-kuulsaks, mistõttu kuningavõimu taastudes 1990. aastatel võeti teistes

³ Ametlikult on Moldova riigikeel põhiseaduse kohaselt moldova keel, ent iseseisvusdeklaratsioonis on seda nimetatud rumeenia keeleks, praktikas on käibel mõlemad nimetused.

keeltes taas kasutusele traditsioonilised nimekujud, nt prantsuse *Cambodge* ja inglise *Cambodia*.

Omaette alltööbina võib esile tuua juhtumid, kus maanimi on teistesse keeltesse tõlgitud, aga maa ise soovib tõlkenimedest loobumist. Elevantluuranniku ametnikud olid hädas, et tunda eri keeltes ära oma maanime (vrd ingl *Ivory Coast*, hispaania *Costa de Marfil*, poola *Wybrzeże Kości Słoniowej*, saksa *Elfenbeinküste*, soome *Norsunluurannikko*) ja seetõttu soovisid nad 1985. aastal, et vähemalt ametlikult nende nime teistesse keeltesse ei tõlgitaks, vaid kasutataks kohalikku prantsuskeelset nime Côte d'Ivoire. Sama on soovinud Ida-Timor (2002), kelle ametlikuks nimeks on portugali keelne Timor-Leste, ja Roheneemesaared (1986), rahvusvaheliselt Cabo Verde. Eestis on Emakeele Seltsi keeleteoimkond nende nimede puhul leidnud, et tõlkenimed sobivad endiselt põhinimedeks, ent ametlikus suhtluses kasutatagu riikide soovitud originaalnimesid.

Kui üldiselt on eesti keeles kohalike nimede esikohale seadmist tunnustatud, siis mõnel juhul on leitud, et eestikeelne nimi on ajalooliselt kinnistunud ja väärtuslik, mistõttu tavakasutuses võiks seda siiski eelistada. Valgevene on soovinud, et rahvusvaheliselt kasutataks valgevenekeelset nime Belaruss; eesti keeles on aga Valgevene nimi üsna traditsiooniline.

Teist tüüpi muutus on see, kui maa võtab endale täiesti **uue nime**, seda nii oma keeles kui ka rahvusvaheliselt. Nii on sageli talitanud värskest iseseisvunud endised asumaad. Pikka aega Prantsuse Sudaanina tuntud territoorium sai autonoomia kättevõitmisel 1958. aastal Sudaani Vabariigiks, aga muutis oma nime 1960. aastal Maliiks, saades nime kunagiselt Mali keisririigilt. Märgitagu siinkohal, et Sudaaniks nimetati omal ajal laiud alad Sahara-taguses Aafrikas, millest nüüdne Sudaan ja Lõuna-Sudaan moodustavad vaid osa, nimi pärineb araabia keelest (*bilād as-sūdān* 'mustade maa'). Uue nime võtsid endale ka Ghana (kuni 1957 Kullarannik), Malawi (kuni 1964 Njassamaa), Sambia (kuni 1964 Põhja-Rodeesia), Zimbabwe (kuni 1979 Rodeesia ehk Lõuna-Rodeesia) jt. Mõned riigid vahetasid oma nime hiljem, pärast iseseisvumist, nii nimetati Dahomee 1975. aastal Beniniks ja üks kahest Kongo riigist 1971. aastal Zaireks (1997. aastal taastati Kongo nimi, praegu Kongo Demokraatlik Vabariik). Kui muidu oli uue nime aluseks mõne vana riigi nimi või muu seni tuntud nimi, siis Ülem-Volta mõtles endale 1984. aastal välja täiesti uue nime, Burkina Faso. Nime võib tõlkida vabade, ausate või väärkate

inimeste jaoks, ja see koosneb kahe keele sõnadest: moore keelest on *burkina* 'sirgeseljaline, aus' ning djula keelest *faso* 'isamaa'. Kui siia lisada, et riigi elanikku soovitatakse nimetada sõnaga *burkinabè*, milles *bè* märgib fula keeles elanikku, siis on näha, et niisuguse keelte kombineerimisega püütakse rõhutada selle paljurahvuselise riigi ühtsust.

Maanime muutmise põhjused on sageli poliitilised ja sümbolised, sest tahetakse tähistada uue ajastu ja uue identiteedi algust või vabaneda koloniaalaja pärandist. Märksa sagedamini väljendatakse poliitilisi muutusi küll riigi ametliku nimetuse muutmise teel, vahest kõige rohkem

on ametlikke nimetusi vahetanud Afganistan (kuni 1926 Afganistani Emiraat, 1926–1973 Afganistani Kuningriik, 1973–1978 ja 1987–1992 Afganistani Vabariik, 1978–1987 Afganistani Demokraatlik Vabariik, 1992–2002 Afganistani Islamiriik, paralleelselt oli alates 1996. aastast Afganistani Islamiemiraat, alates 2004. aastast kuni praeguseni Afganistani Islamivabariik).

Uuteks nimedeks on võetud muistsete riikide või kultuuride nimesid (Benin, Ghana, Mali, Zimbabwe), need on moodustatud olemasolevatest nimedest (Namiibia nimi on saadud Namibi kõrbe järgi, Sambia /ingl *Zambia*/ nimi on tuletatud Zambezi jõe nimest, Tansaania /ingl *Tanzania*/ on tuletatud Tanganjika ja Sansibari /ingl *Zanzibar*/ nime esisilpidest) või kombineeritud eri keelte sõnadest (Burkina Faso).

Olgu lõpetuseks lisatud, et maanime muutmine rahvusvaheliseks tarbeks ei ole võõras teema ka Eestis. 1921. aastal arutati selle üle, kas näiteks saksa keeles kasutada vormi Estland, Eesti või Estien. Ja veel 2001. aastal pakuti välja, et Eesti nimi inglise keeles võiks olla Estland, sest see kõlavat paremini. Õnneks ei ole neist ettepanekuist asja saanud ja Eesti võib kindlalt olla teiste Euroopa vanade riikide kõrval, kelle nimed eri keeltes on traditsiooniliselt kujunenud.

OK